

UITTREKSEL
UIT HET AARDRIJKSKUNDIG WOORDENBOEK
DER NEDERLANDEN

bijeengebracht door

A. J. VAN DER AA,

onder medewerking van enige Nederlandsche Geleerden.

NEGENDE DEEL

P.R.

(Te Gorinchem bij Jacobus Noorduijn 1847).

Rosmalen, gem. in de Meijerij van 's-Hertogenbosch, Kw. Maasland, prov. Noord-Brabant, Tweede distr., arr. en Kant. 's-Hertogenbosch (1 K.d., 6 nr. K.); palende N.W. aan Empel-en-Meerwijk, N. aan de gem. Empel-en-Meerwijk en Alem-Maren-Kessel, O. aan Nuland, Z. aan Berlicum- en Middelrode, W. aan 's-Hertogenbosch.

Deze gemeente bevat het dorp Rosmalen, de geh. Bruggen, Heinis of Hennist, Hintham, Kloosterhoek, Kruisstraat-en-Heeseind, Maliskamp, Molenhoek, Sprokkelbosch en Varkenshoek. Zij beslaat volgens het kadaster, eene oppervlakte van 3520 bund. Men telt er 316 h., bewoond door 353 huisgez., uitmakende eene bevolking van ruim 1980 inw., die het meest in den landbouw hun bestaan vinden. De landerijen zijn hier zandig, doch welke zandgrond zeer zoet is, en daarom zulken weligen houtwas geeft, dat men dien elders zelden zoo vindt. Zij staan echter dikwijls, als de Maas wat hoog zwelt, onder water, waarom men gewoon is te zeggen:

Rosmalen is een ellendig land

's Winters in 't water en 's zomers in 't zand

Men heeft er twee leerlooierijen, waaronder een patent-leerlooierij, eene vermicellie- en macaroniefabryk, eene bierbrouwerij en eene houten wind Koren-, eenen ros-Koren- en eene ros-olie-molen.

De R.K., die er 1920 in getal zijn, onder welke 1020 Communicanten, maken gedeeltelijk de par. van Rosmalen uit en behooren gedeeltelijk tot de par. van Nuland.

De Herv., die hier 60 in getal zijn, behooren tot de gem. Berlicum-en-Rosmalen. Voorheen maakte Rosmalen met Empel een afzonderlijke gemeente uit, welke tot eersten Leeraar gehad heeft Johannes Kieschiers, die in het jaar 1648 herwaarts kwam, en in het jaar 1675 naar Drunen vertrok. Na het overlijden van den Predikant Daniel Petrus Leifrinck, werd Rosmalen van Empel gescheiden en bij Berlicum gevoegd.

De enkele Israëliet, die hier woont, wordt tot de rings. van 's-Hertogenbosch gerekend.

Men heeft in deze gem. drie scholen, als: ééne te Rosmalen, ééne aan de Kruisstraat en ééne te Hintham, welke gezamenlijk door een getal van 150 leerlingen bezocht worden.

Deze gem. was vroeger een heerl., wordende de hooge en lage heerlijkheid daarvan, benevens de jacht, in het jaar 1505, door Hertog Filips III, beleend aan den Ridder Jan Bacx; doch de stad 's-Hertogenbosch lostte, weinig jaren daarna, het dorp Rosmalen weder in voor 1116 Rijnsche guldens, 16 stuivers en 6 deniers (1563 guld. 22½ cent). Zij kortte die penningen in 1511 van de bede des Hertogs.

Het d. Rosmalen of Roosmalen, oudtijds Roesmaelen, ligt 1 u. N.O. van 's-Hertogenbosch, 1 u. N.N.W. van Berlicum, 1 u. W.Z.W. van Nuland: 51° 43' 9" N.B., 23° 1' 38" O.L.

Het is een vrij groot dorp, dat zeer oud is, want het komt reeds, op het jaar 815, onder de naam van Rosmalla en Rosmella voor, in diplomata van de abdij van Lauresham of Lorsch, bij Mentz, toen er reeds aldaar goederen aan die abdij geschonken werden. Men telt er in de Kom van het d. 61 h. en ongeveer 300 inw. De huizen staan in den Kerkenhoek zeer dicht bij elkander, doch de overigen meer verspreid.

De R.K., die er wonen, maken met die uit de geh. Bruggen, Hees-eind, Heinis, Hintham, Kloosterhoek, Maliskamp, Molenhoek, Sprokkelbosch en Varkenshoek, eene par. uit, welke tot het Apost. Vic., gen. van 's-Hertogenbosch, dek. van Orthen behoort, door eenen Pastoor en eenen Kapellaan bediend wordt en 1340 zielen, onder welken 1020 Communikanten, telt. De Kerk, aan den H. Lambertus toegewijd, volgens voorlopige lijst van Ned. Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Deel X, pag. 309 geschiedde dit in 1451, ligt in het midden van dit dorp, is eene groote schoone Kruiskerk met eene zwaren lagen toren en lage spits er op. Het middelpand, op welks einde een kloktorentje staat, is lager dan het Koor of achterpand, dat later daaraan gebouwd is. Deze kerk staat op een kerkhof, met eene muur omring, van binnen rust ze op onderscheidene pilaren. Er is daarin geen orgel. Deze Kerk, welke na de Reformatie door de Herv. bezeten werd, is, volgens Koninklijk besluit van 23 November 1823, aan de R.K. terug gegeven, terwijl de Herv. de oude schuur-kerk, benevens een som gelds bekwamen.

De voormalige R.K. schuurkerk, welke na den Munsterschen

vrede aldaar gebouwd werd en in het jaar 1782 vernieuwd was, stond 200 passen ten zuiden buiten de Kom van het dorp, zij werd, in 1823, door de Herv. afgebroken, die op de fundamenteen een nieuwe kerk hebben gebouwd, welke den 12 November 1824 ingewijd is. Het is een klein vierkant gebouw met een spits kloktorentje op het dak, doch zonder orgel. De pastorie staat er naast.

Het Raadhuis is een net en klein gebouw, van een vierhoekig kloktorentje voorzien.

De dorpsschool wordt gemiddeld door een getal van 80 leerlingen bezocht, en vormt met de onderwijzers-woning een gebouw.

Vroeger stonden in dit dorp twee kloosters; het eene Coude-water, het andere St. Annenberg genoemd, alsmede een kapel aan de Kruisstraat, de St. Antoniuskapel genaamd, welke tegenwoordig tot schoolgebouw dient.

Men heeft er ook vijf buitenplaatsen, als Langenhuizen bij de Kruisstraat, Coudewater (ter plaatse, waar weleer het klooster van de H. Brigitta, in 1434 gesticht, gestaan heeft), Spreeuwenburg, in den Kloosterhoek, Eikenburg, in Maliskamp en Zandbergen, aan den straatweg.

Er werden aldaar twee jaarmarkten gehouden, als: op den derden Woensdag in April en daags voor St. Maarten.

Men wil dat Rosmalen zijnen naam ontleend heeft, van de groote paardenmarkten, welke vroeger te dezer plaatse gehouden werden; doch later naar 's-Hertogenbosch verplaatst zijn, namelijk van ros (een paard) en maalzak of eetzak, omdat men zich, herwaarts komende, daarvan te voren moet voorzien, uithoofde van de weinige huizen, welke er destijds nog stonden.

Rosmalen is de geboorteplaats, van den Godgeleerde en Geschiedkundige Henricus Marcelli of Mercelis, Hoogleraar aan de Hoogeschool te Wurtzburg, 25 April 1664; vele schriften, meest over godgeleerdheid en schriftuurkennis, in druk nalatende.

In 1512, brandden de Gelderschen dit dorp af. In 1757, werd Rosmalen geheel en al overstroomd, en onderging daardoor eene geweldige schade. Den 20 July 1767, leed dit dorp zeer veel door donder, bliksem, hagel en stormwind; het koren werd op het veld verpletterd, boomen uit den grond gerukt, zeven en twintig huizen vernield en negen en veertig beschadigd.

Den 22 Februari 1799, bij hoog water, ijsgang en zwaren donder, werden te Hintham door eenen ijsschol drie huizen omgehaald, waarbij dertien menschen omkwamen.

Bij den watersnood van 1809, heeft het dorp Rosmalen ook bijzonder veel geleden. Op onderscheidene plaatsen braken gaten in den dijk en op vele andere liep hij over. Een huis en een hut spoelden weg, een groot aantal andere werden zwaar beschadigd. De behoefte der ingezetenen was hier zeer groot, daar een getal van acht en tachtig huisgezinnen moest bedeed worden, terwijl ook de schade aan de landen en levensbehoeften zeer aanzienlijk was.

In den nacht van 1 Januari 1834 werd, bij storm en hoog water, de dijk zeer beschadigd. Door de inbraak van den zomerdijk te Geffen werd Rosmalen half overstroomd en zoude dit geheel geweest zijn, indien niet de geheele bevolking in de Huttestraat, onder Nuland, ruim een vierde uurs van het dorp Rosmalen, eenen dijk had opgeworpen.

Het wapen dezer Gemeente bestaat uit een veld van azuur, hebbende in het bovendeele een schildje van goud, beladen met een doorboord klaverblad van sinopel en in het onderdeele eene ploeg van goud.

St. Annaberg — Annenberg of Anneburg, geh. in de Meijerij. Kw. Maasland, — prov. N.B. — $1\frac{1}{2}$ u O. ten N. van 's-H. distr. en 3 u N.O. van Boxtel, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. Z.O. van Oss, gem. en 5 min. N. van Rosmalen. Het ontleent zijn naam aan een klooster van Reguliere Kanonikessen, van de orde van St. Augustinus, dat hier vroeger gestaan heeft en denzelfden naam droeg, hoewel men het wel eens onder den naam van St. Annendaal vermeld vindt. Het was in **1503** door Ridder Jan Bax gesticht. De eerste nonnen, die er inkwamen, werden uit het Windmolenklooster, dat binnen 's-Hert. stond, herwaarts overgebracht, en de zuster van gezegden Ridder werd als eerste Prioeres aangesteld, maar toen het klooster in **1584** door het oorlogsvuur verbrand was, vlugten de bewoneressen naar 's-Hert., waar zij in het klooster der Begarden, in de Verwerstraat, werden opgenomen; toen dit echter in **1609** aan de Jesuiten overgelaten werd, begaven enige nonnen zich naar Zoeterbeek onder Nederwetten.